

ПАРАДИГМА СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ PARADIGM OF THE ECONOMIC ANALYSIS SYSTEM

УДК 338.409.3 (075.8)

Стеців І.І.

к.е.н., доцент

Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності**Стеців І.С.**

к.е.н.

Національний університет
«Львівська політехніка»**Stetsiv Ihor**

Lviv State University of Life Safety

Stetsiv Irina

National University "Lviv Polytechnic"

У статті подано парадигму системи економічного аналізу. Проаналізовано підходи вчених до трактування поняття «економічний аналіз». Визначено поліморфний зміст поняття «економічний аналіз», зокрема охарактеризовано етимологічний, онтологічний (загальносуттєвий), гносеологічний (пізнавальний), науковий, освітній, проблемний, управлінський та організаційний підходи до трактування даного поняття. Встановлено, що організація аналізу на рівні підприємства на відміну від обліку не має організаційних регламентів і є однією з його проблем. Доведено, що формування поняття системи економічного аналізу має базуватися на засадах вивчення положень загальної теорії систем. Визначено поняття системи економічного аналізу, що узгоджує різні підходи науковців і належним чином виражає її суть та зміст. Розроблено теоретико-пізнавальну модель системи економічного аналізу, яка формує повну уяву про це складне явище й є важливою як на початковій стадії ознайомлення з ним, так і в процесі поглибленого його вивчення.

Ключові слова: економічний аналіз, поліморфний зміст, система аналізу, організація аналізу, теоретико-пізнавальна модель.

В статті представлена парадигма системи економічного аналізу. Проаналізовані

підходи учених к трактовке понятия «экономический анализ». Определено полиморфное содержание понятия «экономический анализ», в частности охарактеризованы этимологический, онтологический, гносеологический (познавательный), научный, образовательный, проблемный, управленческий и организационный подходы к трактовке данного понятия. Установлено, что организация анализа на уровне предприятия в отличие от учета не имеет организационных регламентов и является одной из его проблем. Доказано, что формирование понятия системы экономического анализа должно базироваться на принципах изучения положений общей теории систем. Определено понятие системы экономического анализа, которое согласовывает различные подходы ученых и должным образом выражает ее суть и содержание. Разработана теоретико-познавательная модель системы экономического анализа, которая формирует полное представление об этом сложном явлении и важна как на начальной стадии ознакомления с ним, так и в процессе углубленного его изучения.

Ключевые слова: экономический анализ, полиморфное содержание, система анализа, организация анализа, теоретико-познавательная модель.

The article presents a paradigm of economic analysis systems. We have analyzed the approaches of scientists to the interpretation of the concept of economic analysis. We have identified the polymorphic meaning of the concept of economic analysis, in particular, we have characterized the etymological, ontological (general-essential), epistemological (cognitive), scientific, educational, problem, managerial and organizational approach to the interpretation of this concept. During the research, we found that the organization of analysis at the enterprise level, in contrast to the accounting, has no organizational regulations and is one of its problems. On the basis of our research we have defined the concept of economic analysis, which takes into account its polymorphic content and will contribute to the correct understanding of this important economic category in the study of the theory of economic analysis and the organization of analytical work in the practice of economic objects. In our opinion, the formation of the concept of a system of economic analysis should be based on the principles of studying the provisions of the general theory of systems. We have defined the notion of a system of economic analysis that coordinates the various approaches of scientists and properly expresses its essence and content. The interpretation of the analysis system developed by us, should be the basis for describing the empirical content of the system of economic analysis of the enterprise and studying the issues of organization of economic analysis, which will improve the provision of management information analytical information needs. We have developed a theoretical-cognitive model of a system of economic analysis. The developed model takes into account the relationship between science, which forms the system of theoretical positions on economic analysis with the aim of creating a doctrine of the order of formation of analytical information, and practice that conducts analysis in order to create analytical information for use in the process of management. In general, this model forms a complete picture of this complex phenomenon and is important, both at the initial stage of familiarization with it and in the process of in-depth study of it.

Key words: economic analysis, polymorphic content, analysis system, analysis organizations, theoretical-cognitive model.

Постановка проблеми. Особливістю сучасного розвитку економіки України є її спрямування на створення великого числа суб'єктів господарювання. Значна частина з них є дрібними. Такі підприємства перебувають у стані багатьох протиріч. Одними з них є гостра потреба в аналітичній інформації для прийняття управлінських рішень і недостатність можливостей для її формування, а саме відсутність кваліфікованих кадрів та коштів на їх утримання, складність методик аналізу, відсутність чітко сформованої системи економічного аналізу. Вищенаведене зумовлює актуальність проблеми даного дослідження, що потребує вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українським важливим, як раніше, так і в нинішніх умо-

вах, є створення механізму використання наукових досягнень у практичній аналітичній діяльності на всіх рівнях здійснення аналізу (держава, регіон, галузь, підприємство), тому науковцям слід було брати до уваги зауваження М.І. Баканова та А.Д. Шеремета про те, що економічний аналіз – наука прикладна. Якщо вона, опираючись на теорію пізнання, забезпечує практичну корисність, підвищує економічну ефективність практичної діяльності людини, то тільки тоді її можна вважати наукою [1, с. 11]. Поряд із цим зарубіжні вчені підкреслюють необхідність упорядкування парадигми економічного аналізу в цілому [2, с. 335–339; 3].

Ми переконані, що впорядкування методології організації аналізу як частини загальної його парадигми дасть змогу реалізувати методику економіч-

ного аналізу на будь-якому підприємстві. Складність та невпорядкованість економічних процесів суб'єктів господарювання та проблем, що виникають у ході діяльності, зумовлюють особливу роль організації на мікрорівні, тобто на підприємствах, де здійснюється конкретний аналіз.

Зауважимо, що організація аналізу на рівні підприємства на відміну від обліку не має організаційних регламентів і є однією з його проблем. Її вирішення, безперечно, може бути вирішене за допомогою науки. Важливу роль у цій галузі відіграли наукові дослідження, проведені відомими вченими: О.Д. Шмігелем, Ю.Я. Литвином, В.В. Сопком, А.М. Кузьмінським, В.П. Завгороднім, які у 70-х роках ХХ ст. створили напрям науки «організація обліку, контролю і аналізу». Сьогодні вчені України зауважують, що докорінні зміни в нашому суспільстві ставлять нові вимоги до організації та проведення аналізу. У контексті цього виникло багато проблем, для вирішення яких, насамперед, необхідно створити єдину систему економічного аналізу [4, с. 33–34].

Постановка завдання. Метою дослідження є розроблення системи економічного аналізу, що, на нашу думку, вимагає, насамперед, формування поняття такої системи та її матеріального визначення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Огляд літературних джерел показує, що науковцями досліджувалися питання щодо економічного аналізу як системи, але вони мають різнопланові трактування і в підсумку консенсусу не досягнуто. Окремі вчені, характеризуючи основні поняття та терміни економічного аналізу, не подають тлумачення системи економічного аналізу взагалі [5–11]. Переважно автори праць говорять про здійснення аналізу, яке передбачає розгляд об'єкта аналізу як системи. Вони вказують, що основним активізуючим мотивом виступає технологія аналізу, що має системно і комплексно охоплювати об'єкти економічного аналізу, та розглядають організацію аналітичної роботи в технологічному аспекті [12, с. 68–70; 13, с. 19–32; 1, с. 225–233; 4, с. 14–15, 158–168; 15, с. 115–128]. Кроком до вирішення проблеми є підхід групи вчених, які подають об'єкти організації системи економічного аналізу як сукупність складників (процес, праця, спеціалістів, забезпечення) [15, с. 3–4; 16, с. 6, 18]. Цей підхід, на нашу думку, не має повного завершення вигляду, оскільки відсутні визначення системи та характеристика її елементів.

Звертаючись до зарубіжного досвіду, спостерігаємо, що у 80-х роках ХХ ст. у науковій літературі формується погляд на аналіз як інформаційну систему. Подаються її компоненти: наукові працівники, методи і процедури, комп'ютерні програми, комп'ютерна техніка [17, с. 234; 18, с. 14, 169]. Таке бачення системи має технологічне спрямування, а

також носить прикладний характер і не відбиває палітру повного її змісту.

Аналізуючи вищенаведене, можна сказати, що зосередження уваги лише на матеріальному описі системи аналізу, що діє у практиці підприємств, обмежує загальні міркування.

Формування поняття системи економічного аналізу, на нашу думку, має базуватися на засадах вивчення положень загальної теорії систем. Прийнято вважати, що система – це наукова категорія певного рівня абстракції, що виступає як засіб вирішення проблем [19, с. 32]. Логіка процесу використання поняття «система» переконує у необхідності характеристики системи аналізу перш за все у теоретично-пізнавальному аспекті. Така характеристика, на нашу думку, має відбивати поліморфний зміст поняття «аналіз» (як науку, освітню дисципліну, практику та ін.).

Опираючись на проведені дослідження, вважаємо за доцільне сформулювати суть економічного аналізу за такими основними напрямками:

Етимологічний характеризує словоутворення терміна «аналіз», яке походить від грецького analysis – розкладання [20, с. 14].

Онтологічний (загальносуттєвий) показує суть економічного аналізу як властивості буття, як типу відносин, як виду діяльності. Як властивість буття він відстежує процес господарювання і приймає участь у їхній економічній характеристиці. Як тип відносин – виявляє ефективність господарської діяльності, чинники впливу, резерви її поліпшення. Як вид діяльності – перетворює всі види економічної інформації (статистичну, планову, маркетингову, бухгалтерську, контрольну) на аналітичну для впливу на прийняття управлінських рішень як у просторі, так і в часі.

Гносеологічний (пізнавальний) полягає у тому, що економічний аналіз дає можливість оцінити стан економіки як суб'єкта, так і системи господарювання у цілому, порівняти їх з іншими, зробити відповідні висновки.

Економічний аналіз як наука – це сукупність теоретичних знань про метод, предмет і методологію дослідження господарської діяльності, визначених у працях науковців.

Економічний аналіз як освітня дисципліна – це логічно впорядкована система знань і практичних навичок, що базуються на наукових досягненнях, щодо організації аналітичної роботи, яка вивчається з метою реалізації їх у практичній та дослідницькій діяльності.

Економічний аналіз як проблема – це низка питань щодо сутності будови та організації аналізу.

Управлінський (кібернетичний) напрям характеризує економічний аналіз як вид управлінської діяльності, що функціонує у вигляді підсистеми системи управління.

Інформаційна характеристика економічного аналізу зводиться до того, що він формує аналі-

тичну економічну інформацію про господарську діяльність суб'єкта й є частиною інформаційної системи менеджменту.

Організаційний підхід вимагає розгляду економічного аналізу як системи, що має складові частини (елементи), між якими існує взаємозв'язок і взаємозумовленість, для впорядкування кожного з них за допомогою спеціальних методів і прийомів із метою забезпечення оптимального функціонування системи у цілому. Такими елементами економічного аналізу є: економічний підрозділ, що відповідає за виконання аналітичної роботи, який може мати різну організаційну форму (централізована, децентралізована тощо), праця спеціалістів, зайнятих аналізом, забезпечення аналізу, аналітичний процес у статичній й динамічній.

Вищенаведений поліморфний зміст дає можливість зробити таке визначення економічного аналізу: економічний аналіз – це науково обґрунтована система знань, яка в практичній діяльності є функцією управління та частиною інформаційної системи менеджменту, що перетворює різні види економічної інформації на аналітичну для використання її під час прийняття управлінських рішень. Таке визначення, на нашу думку, узгоджує різні підходи науковців і належним чином виражає суть та зміст економічного аналізу. Воно сприятиме правильному розумінню цієї важливої економічної категорії під час вивчення теорії економіч-

ного аналізу та організації аналітичної роботи в практиці економічних об'єктів.

Сформулюємо загальне визначення системи аналізу: система аналізу – це набір компонент, взаємодія яких забезпечує науковий розвиток аналізу та реалізацію його у навчання і практичній діяльності з метою створення аналітичної інформації для задоволення потреб користувачів. Схематично теоретично-пізнавальну модель системи економічного аналізу можна подати так, як це зображено на рис. 1. Розроблена модель уявляє взаємозв'язки між наукою, яка формує систему теоретичних положень щодо економічного аналізу для створення вчення про порядок формування аналітичної інформації, та практикою, яка здійснює аналіз із метою створення аналітичної інформації для використання її в управлінні.

Висновки з проведеного дослідження. Запропонована теоретично-пізнавальна модель системи економічного аналізу формує повну уяву про це складне явище і є важливою як на початковій стадії ознайомлення з ним, так і в процесі поглибленого його вивчення. Таке трактування системи аналізу є основою для характеристики емпіричного змісту системи економічного аналізу підприємства та дослідження питань організації економічного аналізу, що поліпшить забезпечення потреб управління аналітичною інформацією.

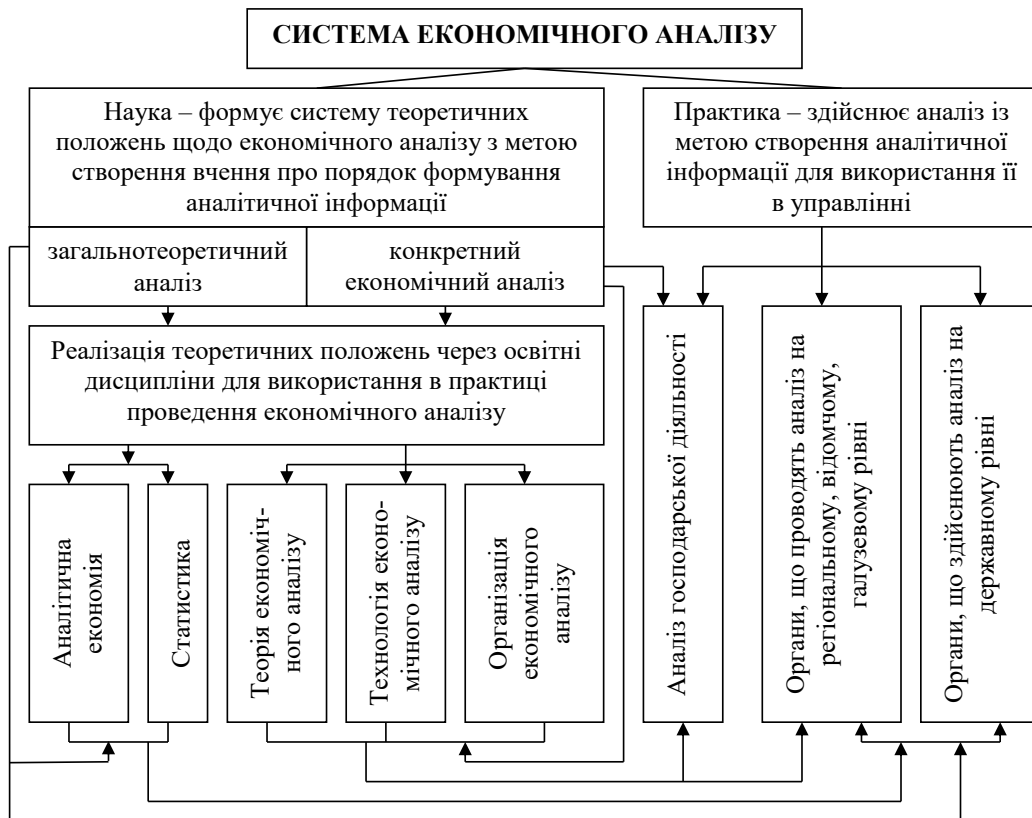

Рис. 1. Система економічного аналізу у теоретично-пізнавальному аспекті

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Баканов М.И., Шеремет А.Д. Б19. Теория экономического анализа : учебник ; 4 е изд., доп. и перераб. Москва : Финансы и статистика, 2001. 416 с.
2. Wilkinson J. A New Paradigm for Economic Analysis. *Economy and Society*. P. 335–339. DOI : 10.1080 / 03085149700000017.
3. Masudul A. Chapter 16 Conclusion : Contributions to Economic Analysis, 2011, Emerald Group Publishing Limited, URL: [https://doi.org/10.1108/S05738555\(2011\)0000291026](https://doi.org/10.1108/S05738555(2011)0000291026).
4. Болюх М.А., Бурчевський В.З., Горбатюк М.І. Економічний аналіз : навчальний посібник / за ред. акад. НАНУ, проф. М.Г. Чумаченка. Київ : КНЕУ, 2001. 540 с.
5. Олійничук О.І. Система аналізу в управлінні підприємством, спрямованому на досягнення економічної безпеки. *Ефективна економіка*. 2015. № 6.
6. Небава М.І., Ткачук Л.М. Управління регіональним розвитком : електронний навчальний посібник. 2018. URL: <https://cutt.ly/PTOrWF> (дата звернення: 02.07.2019).
7. Організація та методика економічного аналізу : навчальний посібник / Л.О. Бойко та ін. Одеса : ОДЕУ. 2010. 351 с. URL: <https://cutt.ly/XnmM4T> (дата звернення: 03.07.2019).
8. Томчук О.Ф. Обґрунтування основних елементів системи економічного аналізу. *Збірник наукових праць ВДАУ*. 2010. Т. 1. Вип. 42. С. 351–355. URL: <https://repository.vsau.org/getfile.php/1765.pdf>. (дата звернення: 03.07.2019).
9. Купалова Г.І. Теорія економічного аналізу : навчальний посібник. Київ, 2008. 639 с.
10. Синькевич Н.І. Економічний аналіз : курс лекцій. Тернопіль : ТНТУ імені Івана Пулюя, 2018. 97 с.
11. Єгорова О.В., Дорогань-Писаренко Л.О., Тютюнник Ю.М. Економічний аналіз : навчальний посібник. Полтава : РВВД ПДАА, 2018. 290 с.
12. Каракоз І.І. Самборський В.І. Теория экономического анализа. Киев : Віща школа, 1989. 225 с.
13. Литвин Б.М. Анализ эффективности хозяйственной деятельности в строительстве. Москва : Финансы и статистика, 1988. 224 с.
14. Яцків М.І. Теорія економічного аналізу. Львів : Світ, 1993. 216 с.
15. Кузьмінський А.М., Сопко В.В., Завгородній В.П. Організація бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Київ : Вища школа, 1993. 223 с.
16. Сопко В.В., Завгородній В.П. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу : підручник. Київ. : КНЕУ, 2000. 260 с.
17. Jeffrey L. Whitten, Lonni D. Bentley, Tomas J.M. Ho Systems analysis : Design methods. St. Louis : Times Mirror / Mosby College Publishing, 1986. 847 p.
18. Edward Lee Summers, Arthur Young Accounting Information Systems. Boston : Miffin Company, 1989. 784 p.
19. Мізюк Б.М. Елементи теорії управління : навчальний посібник. Львів : Коопосвіта ЛКА, 1998. 200 с.
20. Чернишова Є.Р., Гузій Н.В., Ляхоцький В.П. Термінологічний словник з основ підготовки наукових та

науково педагогічних кадрів післядипломної педагогічної освіти. Київ : ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2014. 230 с.

REFERENCES:

1. Bakanov M.Y., Sheremet A.D. (2001). *Teoriya ekonomycheskoho analiza : Uchebnyk*. [Theory of Economic Analysis: Textbook.] 4 e yzd., dop. y pererab. M : Fynansi y statystyka. 416 p : yl. (in Russian)
2. Wilkinson J. (2019) A New Paradigm for Economic Analysis. *Economy and Society*. P. 335-339. DOI : 10.1080 / 03085149700000017.
3. Masudul A. (2011). Chapter 16 Conclusion : Contributions to Economic Analysis. Emerald Group Publishing Limited, URL : [https://doi.org/10.1108/S05738555\(2011\)0000291026](https://doi.org/10.1108/S05738555(2011)0000291026).
4. Boliukh M.A., Burchevskiy V.Z., Horbatiuk M.I. (2001). *Ekonomichniy analiz : navch. posibnyk* [Economic analysis: teach. manual] / Za red. akad. NANU, prof. M.H. Chumachenka. Kyiv : KNEU. 540 p. (in Ukrainian)
5. Oliinychuk O. I. (2015). *Systema analizu v upravlinni pidpriemstvom, spriamovanomu na dosiahnennia ekonomichnoi bezpeky*. [An analysis system in the management of the enterprise, aimed at achieving economic security] *Efektivna ekonomika* № 6. (in Ukrainian)
6. Nebava M. I., Tkachuk L. M. (2018). *Upravlinnia rehionalnym rozvytkom. Elektronnyi navchalnyi posibnyk*. [Regional development management. Electronic tutorial]. URL: <https://cutt.ly/PTOrWF>. (accessed 2 July 2019)
7. Boiko L.O., Volchek R.M., Volkova N.A., Haidaienko O.M. (2010). *Orhanizatsiia ta metodyka ekonomichnoho analizu : Navchalnyi posibnyk dlia bakalavriv vsikh napriamkiv pidhotovky*. [Organization and method of economic analysis: A manual for bachelors in all areas of training]. Odessa, ODEU. 351 P. URL : <https://cutt.ly/XnmM4T>. (accessed 3 July 2019)
8. Tomchuk O.F. (2010). *Obgruntuвання osnovnykh elementiv systemy ekonomichnoho analizu*. *Zbirnyk naukovykh prats VDAU* [Substantiation of the main elements of the system of economic analysis. Collection of scientific works]. Tom 1. Vypusk 42. P. 351-355 URL : <https://repository.vsau.org/getfile.php/1765.pdf>. (accessed 3 July 2019)
9. Kupalova H.I. (2008). *Teoriia ekonomichnoho analizu : Navch. posib*. [The theory of economic analysis]. Rekomendovano MON. Kyiv. tv. pal., (st. 8 pr.). (in Ukrainian)
10. Synkevych N.I. (2018). *Ekonomichniy analiz : Kurs lektzii*. [Economic analysis: Course of lectures]. Ternopil : TNTU imeni Ivana Puliuia. (in Ukrainian)
11. Yehorova O. V. Dorohan-Pysarenko L. O., Tiu-tiunnyk Yu. M. (2018). *Ekonomichniy analiz : navch. posib*. [Economic analysis]. Poltava : RVVD PDAA. (in Ukrainian)
12. Karakoz Y.Y. Samborskyi V.Y. (1989). *Teoriya ekonomycheskoho analiza*. [Theory of economic analysis]. Kyiv : Vishcha shkola. (in Russian)
13. Lytvyn B.M. (1988). *Analyz efektyvnosti khozi-aistvennoi deiatelnosti v stroytelstve*. [Analysis of the efficiency of economic activity in construction]. Moskva : Fynansi y statystyka. (in Russian)

14. Yatskiv M.I. (1993). Teoriia ekonomichnoho analizu. [The theory of economic analysis]. Lviv: Svit. (in Ukrainian)
15. Kuzminskyi A.M., Sopko V.V., Zavorodnii V.P. (1993). Orhanizatsiia bukhhalterskoho obliku, kontroliu i analizu. [Organization of accounting, control and analysis]. Kyiv : Vyshcha shkola. (in Ukrainian)
16. Sopko V.V., Zavorodnii V.P. (2000). Orhanizatsiia bukhhalterskoho obliku, ekonomichnoho kontroliu ta analizu : Pidruchnyk. [Organization of accounting, control and analysis]. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)
17. Jeffrey L. Whitten, Lonni D. Bentley, Tomas J. M. (1986). Ho Systems analysis : Design methods. St. Louis : Times Mirror / Mosby College Publishing.
18. Edward Lee Summers, Arthur Youngiu (1989). Accounting Information Systems : Boston : Mifflin Company.
19. Miziuk B.M. (1998). Elementy teorii upravlinnia : Navch. posibnyk. [Elements of the theory of management]. Lviv : "Kooposvita" LKA. 200 P. (in Ukrainian)
20. Chernyshova Ye. R., Huzii N. V., Liakhotskyi V. P. (2014). Terminolohichni slovnyk z osnov pidhotovky naukovykh ta naukovo pedahohichnykh kadriv pisladyplomnoi pedahohichnoi osvity. [Terminological dictionary on the basics of preparation of scientific and scientific pedagogical staff of postgraduate pedagogical education]. Kyiv : DVNZ "Universytet menedzhmentu osvity". (in Ukrainian)